

Sikeres nők eredményei a gazdaságban és a pénzügyekben*

Kőrösi István

Botos Katalin:

Jeles nők dicsérete

Kairosz, 2026, 166 o.

ISBN: 9789635142866

Botos Katalin professzor elismert könyveinek sora most érdekes újdonsággal bővült. 16 kiemelkedő nő szerepel a kötetben, akik személyiségükkel, tudásukkal, tevékenységükkel és hatásukkal maradandót alkottak, jelentősen hozzájárultak a világ fejlődéséhez. Ebben az ismertetésben a könyvből tíz olyan nőt emelek ki, akik a közgazdaságtan, a gazdasági élet és a pénzügyek terén kiemelkedőt alkottak, és bekerültek szakmájuk történelmébe. E jeles nők eredményeit figyelemfelkeltés céljából összegeztem. A könyvből megismerhetjük tevékenységük hátterét, mozgásterüket, valamint gazdasági, társadalmi és történelmi beágyazottságukat. Az út, a cél, az eredmények elérésének izgalmait egyaránt feltárulnak. Ezekért érdemes elolvasni a könyvet!

Anna Eleanor Roosevelt és Frances Perkins az Egyesült Államokban élt a múlt század közepén. Politikai, gazdaságpolitikai tevékenység és országuk nyugdíjrendszerének megteremtése fűződik nevükhöz. A svéd *Alva Myrdal* – elméleti munkássága mellett – a jóléti állam kiépítésében játszott döntő szerepet. Őket a gazdaságpolitika és a jóléti rendszerek megteremtése és sikeres működtetése is összeköti.

Anna Eleanor Roosevelt, Franklin Delano Roosevelt felesége, a korábbi elnök, Theodore Roosevelt unokahúga, a szociális reformok nagy támogatója volt, sokat tett a nők helyzetének javításáért az Egyesült Államokban. Szorgalmazta a 48 órás munkahét bevezetését, a minimálbért, a gyermekmunka tiltását. Korát megelőzve képviselte az afroamerikaiak egyenjogúságát. Gazdasági kísérleteket indított a munkások számára elfogadható színvonalú, korszerű lakáslehetőségek létrehozásáért. A *Nők a háborúban* című rövidfilmje végén ezt mondatta

* A jelen kiadványban megjelenő írások a szerzők nézeteit tartalmazzák, ami nem feltétlenül egyezik a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontjával.

Kőrösi István: Magyar Tudományos Akadémia, ny. tud. főmunkatárs, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ny. egyetemi docens. E-mail: drikorosi@gmail.com

a narrátorral: „A nők létfontosságú feladata az egészséges családi élet biztosítása és a gyermeknevelés, mert mindig ez volt és ez is lesz a honvédelem első vonala”. Férje 1945-ben meghalt, ő viszont a nyomdokain folytatta tevékenységét. Truman elnök az USA delegátusának nevezte ki az ENSZ-be, ahol az emberjogi bizottság elnökeként dolgozott, és egyik megfogalmazója lett az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának. Kennedy idején újból ENSZ-delegátus, továbbá a nők helyzetét vizsgáló bizottság elnöke volt. Azt hangsúlyozta, hogy a nők egyenjogúsítása nem annak erőltetésével érhető el legjobban, hanem a nemek különbségéből fakadó helyzet elismerésével és a nők kibontakozásának elősegítésével.

Frances Perkins volt az első nő egy USA-elnöki kabinetben. A New Deal idején három cikluson át a kormány tagja volt. Kiemelkedő szerepe volt a társadalombiztosítás létrehozásában. Nagy figyelmet szentelt a nők munkakörülményeinek. Az USA társadalombiztosítási törvénye az időskori ellátásra és a munkanélküliek biztosítására terjedt ki, az egészségbiztosítási szabályozásra nem. Perkinst Truman elnök meghívta a közszolgálati bizottság tagjai közé. Tevékenységével ott is azt képviselte, hogy a társadalombiztosítás fontos, mert az átlagember biztonsága és boldogulása elengedhetetlen a társadalom egészének felemelkedéséhez. Igazi humanista volt, és az elvi következetességet gyakorlati intézkedések során át valósította meg.

Alva Myrdal igen találóan nevezi Botos Katalin a svéd jóléti állam konstruktörének. Férjével, Gunnar Myrdallal együtt azt képviselte, hogy a svéd jóléti állam demokratikus, liberális társadalmat jelent, ugyanakkor szociálisan érzékeny piacgazdaságra van szükség, erőteljes állami újraelosztással. Tevékenységével ezt igyekezett megvalósítani. A könyvben Botos Katalin méltán állapítja meg, hogy Alva Myrdal nemcsak elméleti tudós volt, hanem közéleti ember, gyakorlati politikus is, aki arra a megállapításra jutott, hogy a családalapítást és a szakmai karriert reálisan csak egymás után lehet megvalósítani. Férjével együtt írták A népesedési kérdés válsága című könyvüket (Kris i befolkningsfrågan, Crisis in the Population Question, 1934). Egy évvel később jelent meg első önálló kötete Városi gyerekek címmel (Urban Children: A book on their education in large nurseries). Elméletben és gyakorlatban is foglalkoztatta az iskoláskor előtti gyermeknevelés, maga is részt vett az óvónőképzésben. Nemzet és család címmel jelent meg másik önálló kötete (Nation and Family: The Swedish Experiment in Democratic Family and Population Policy, 1945). A II. világháború után az ENSZ főtitkára állást ajánlott Alva Myrdalnak, aki a New York-i Szociális Igazgatóság vezetője lett.

Később, Európába visszatérve Párizsban az UNESCO vezetői tisztét töltötte be. Svédországba hazatérve a nemzetközi gazdasági kérdések kutatásának szentelte munkáját, majd a svéd kormányban a leszerelési és az egyházügyi tárcát vezette. Hangsúlyosan foglalkozott a két nagyhatalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió fegyverzetcsökkentési tárgyalásaival, ezeket elemezve írta A leszerelési játszma

(The Game of Disarmament, 1976) című munkáját. Alva Myrdal 1982-ben (Alfonso Garcia Robles mexikói politikussal) megosztott Nobel-békedíjat kapott. Így a Myrdal házaspár tagjai mindketten „Nobel-díjasok” lettek, mivel a férj 1974-ben közgazdasági Nobel-émlékdíjat kapott, F. A. Hayekkel megosztva. A Myrdal házaspár sokat tett a svéd jóléti állam intézményeinek kiépítéséért és jó működtetéséért.

Indira Gandhi, az indiai „vaslady” politikai pályája és szerepe nemzetközileg jól ismert, azonban a kötetből gazdasági szerepére is fény derül. Miniszterelnöksége során Indira Gandhi, Jawaharlal Nehru lánya, szembenézett országa társadalmának megosztottságával, a hatalmas szegénységgel. Legfőbb gondja a lakosság élelmezése volt. Láta, hogy a fejlett országok gyakran még a termelés csökkentéséért is fizetnek a farmereknek, annak érdekében, hogy ne csökkenjen a gabona ára. Indiában a gabonatermelés növeléséhez meg kellett oldani az öntözést, ezért jelentős öntözéstámogatási programokat valósított meg. Az indiai gazdasági problémák megoldása érdekében szükségesnek tartotta és támogatta a népgazdasági termelést. Elképzelhetetlen volt számára, hogy teljesen a piacon múljon az élelmiszer-ellátás, hiszen az milliók számára jelentett volna éhezést és halált. Emiatt maximálták az egy család birtokába jutható földterületek nagyságát, és a többiit kiosztották a földnélküliek között, természetesen a gazdagok nagy ellenállása mellett. A gazdaságban szorgalmazta a munkalehetőségek biztosítását, közmunkák révén.

A fejlődő országok gazdaságtanában fontos helyen szerepel a „köztes technológia” alkalmazása, amely a munkaigényes megoldásokat előtérbe helyezi a tőkeigényesekkel szemben, hiszen a munkaerő Indiában és más fejlődő országokban bőven rendelkezésre áll és állt, míg a saját tőkeforrások szűkösek. Indira Gandhi nagy súlyt helyezett az oktatásra, a képzésre, felismerve annak jelentőségét a fejlődés megalapozásában. Ha arra gondolunk manapság, milyen informatikai exportőr lett India, megállapíthatjuk, hogy hazája hálás lehet Gandhi asszonynak. Leszögezte, hogy az iskolának nem egyetlen és nem is a legfontosabb feladata a szakképzés; a legfontosabb az, hogy jó emberekké nevelje az ifjúságot. Megszívlelendő ez az üzenet számunkra is. Az egészségügyben elért rendkívüli eredménye, hogy Indiában felére csökkent a halálozási ráta. Indira Gandhi külpolitikájának lényegéről azt emeli ki Botos Katalin, hogy harmadik utas vezetőként igyekezett hazáját távol tartani az akkori világ két nagyhatalmának ideológiai küzdelmeitől. *„Azt vallotta, hogy a reálgazdaság problémái nem rendszerspecifikusak, azokat ideológiáktól függetlenül kell megoldani.”* (62. o.)

Joan Robinson a munka gazdaságtana terén alkotott kiemelkedőt. A kizsákmányolást elemző tanulmánya révén vált ismertté. Azt állította és bizonyította, hogy a kizsákmányolás létezik, és megmagyarázható a közgazdaságtan nem-marxista szabályai szerint is. 1932-ben jelent meg A tökéletlen verseny közgazdaságtana (The Economics of Imperfect Competition) című munkája. 1936-ban publikált

egy fontos cikket A foglalkoztatás hosszú távú elmélete (The long-period theory of employment) címmel. Keynes elemzését Robinson hosszabb távra tágította. 1956-ban jelent meg fontos szakmai műve, A tőkefelhalmozás (The Accumulation of Capital). Robinson tudományos elméleti eredménye a béralakulás vizsgálata. Kimutatta, hogy a munkaadók a munkásokkal szemben erőfölénnyel rendelkeznek, és ezért képesek a munkásoknak kevesebbet fizetni, mint amennyi új hozzáadott értéket azok megtermelnek, s a többletet „járadékként” megtartják. Joan Robinson alaposan elemezte, hogy milyen bér mellett hajlandó a munkavállaló a piacon a munkaerejét fölkinálni. A bérből és fizetésből élők rövidebb ideig tudnak megenni munka nélkül, mint amennyi ideig a tőketulajdonosoknak módjuk van az alkudozásra. Az alkupozíciók nagyon eltérőek, s ha a megélhetést a családi környezet nem biztosítja, akkor a dolgozóknak munkát vállalni kényszer, nem pedig választható lehetőség. A mobilitás is eltérő, hiszen a munkavállaló nem veheti a vállára a hátát, a pénztőke viszont egy gombnyomással más országba, másik földrészre irányítható. A technológiai fejlődés, ami a gazdasági növekedés fontos tényezője, eredményeiben nem arányosan oszlik meg a cégek és a munkavállalók között, és differenciáltan érinti a munkavállalók különféle csoportjait. Botos Katalin idézi Joan Robinson híres megállapítását: *„Nagy nyomorúság, hogy a tőkések kizsákmányolnak, de még nagyobb nyomorúságot teremt, ha egyáltalán nem zsákmányolnak ki senkit.”* Ekkor ugyanis megnő a munkanélküliség, ezért rendkívül fontos a munkahely-teremtés és a foglalkoztatás biztonsága, védelme.

Sheila Bair és Brooksley Born a pénzügyi ellenőrzés két kiemelkedő személyisége az Egyesült Államokban, mindketten az ottani bankrendszer és a pénzügyi felügyelet terén alkottak kiemelkedőt. 2009-ben ők ketten kapták meg a Kennedy Profile in Courage díjat. Ez a kiemelkedő bátorságért odaítélt díj egy ezüstből készült hajólámpás. Azt jelképezi, hogy a kitüntetett személy bátor, tisztességes, jellemes, és Botos Katalin találó megfogalmazása szerint *„megleli az útját a körülötte lévő sötétségben a rá nehezedő nyomás ellenére is.”* (86. o.)

Sheila Bair az USA-beli betétbiztosítási rendszer (FDIC) elnöke volt, Brooksley Born pedig az Egyesült Államok értékpapír-felügyeleténél (SEC) a határidős ügyletek ellenőrzéséért felelős részleg vezetőjeként dolgozott. Mindketten felfigyeltek arra, hogy 1990 után az ottani pénzügyi világban drámai mértékben elszaporodtak a kockázatos ügyletek, amelyek óriási károk kialakulásának veszélyével jártak. A két kitüntetett határozottan képviselte álláspontját a FED elnökével szemben, és rámutatott a válság okaira. Born 1996-ban az USA-beli Határidős Árutőzsde-felügyelet (Commodity Futures Trading Commission) elnöke lett. Azt kívánta elérni, hogy a veszélyt okozó derivatívákat, azaz származtatott ügyleteket betiltsák. Határozott törvényjavaslatát 1999-ben a Kongresszusban leszavazták. 2009-ben a pénzügyi világválság után Born a pénzügyi válságot vizsgáló bizottság vezetője lett. Ott együtt dolgozott Bairrel.

Bair a legkritikusabb időkben az USA-beli betétbiztosítási rendszer elnöke volt. Neki a pénzügyminiszterrel kellett szembeszállnia. Bair ellenezte a válságban a nagybankok kimentését. A G10-országok központi bankjainak együttműködésével működő Bázeli Bankfelügyeleti Bizottságban szorgalmazta, hogy a kockázattal arányosan emeljék meg a tőkekövetelményeket a bankoknál. Síkra szállt azért, hogy a vezetése alatt álló FDIC a bankrendszer stabilitása érdekében kapjon szélesebb jogkört a nagybankok ellenőrzésére. Bair fontosnak tartotta a pénzügyi ismeretterjesztést, könyvet írt a pénzügyi válság okairól és kezeléséről, s fiataloknak írt könyveiben a pénzügyi tudatosságot kívánta előmozdítani. E két kiváló pénzügyi szakember munkájában a szakmai bátorság hozzáértéssel párosult, aminek köszönhetően a pénzügyi ellenőrzés területén alapvető, elismert eredményeket értek el.

Elinor Ostrom volt az első nő, aki közgazdasági Nobel-emlékdíjat kapott 2009-ben, Oliver Williamsonnal megosztva. Doktori fokozatát nem közgazdaságtanból, hanem politikai közgazdaságtani szakterületen szerezte. Bloomingtonban, az Indiana Egyetemen szervezetelméleti, közigazgatási és gazdasági kérdéseket kutatott és tanított. Behatóan elemezte a közlegelők tragédiájaként közismert problémát. Kimutatta, hogy a közlegelőkre azok használói egyre több állatot terelnek, s ezzel a túlzásba vitt legeltetéssel a terület ökológiai állapotát helyrehozhatatlanul tönkreteszik. Elinor Ostrom új iskolát teremtett, a közjavak intézményi iskoláját, amiért közgazdasági Nobel-emlékdíjat kapott. A szervezetelméletben, a politikatudományokban és a közösségi választások elméletében is fontos új következtetésekre jutott. A hagyományos közgazdaságtan piaci és nem piaci javakra osztja a termékeket. A magánjavak esetében a profit általában tükrözi a hasznosságot, de összetett társadalmi dilemmák esetében a profit nem ideális mutató. Az államnak szabályokkal és adókkal kell az önérdékű szereplőket befolyásolnia, hogy az erőforrásokat ne rabolják le, és kordában tartsák az önzést. A közjavakkal kapcsolatban Ostrom bemutatta, hogy a természeti erőforrások, a legelők, a halászati helyek, az erdők közös használata megfelelő szövetkezetek és alapok esetében jó, azaz közös döntéshozatali eljárásokkal megfelelően menedzselhető. Ellenőrizni kell a rendszert, és vissza kell szorítani az illegális használatot. A legfontosabb tényezők ennek érdekében a jó intézményi szabályok az ökológiai rendszerek védelmében és a bizalomépítés a résztvevők között. Ezekkel a megállapításaival vívta ki a Nobel Bizottság elismerését. A piac versus állam vitában nem szabad elhanyagolni a helyi közösségek rendkívül fontos szerepét és a közös érdekkövetést. A helyi emberi közösségek, érdekképviselők és az ökológiai szempontok hatékony összehangolásának fontos szerepe van a fejlődésben.

Malála Júszafzai közéleti aktivista, az eddigi legfiatalabb Nobel-díjas 1997-ben Pakisztánban született, és muszlim vallású menekült. A tálibok megpróbálták megölni, de a merénylet után több műtéttel sikerült megmenteni, és felgyógyult. Békétörekvéseiért számos nemzetközi díjat kapott. 16. születésnapján nagy hatású

beszédet tartott az ENSZ Közgyűlése előtt a lányok oktatáshoz való jogáról. Hazájában a tálibok mintegy 400 iskolát elpusztítottak és megtiltották a 10 évesnél idősebb lányok tanulását. Malála fiatal gyermekjogi aktivistává vált. 2013-ban, 17 évesen kapta meg a Nobel-békedíjat, Kallash Satyarthi indiai gyermekjogi aktivistával megosztva. Alapítványt hozott létre és adományból iskolát építtetett szülőföldjén, Pakisztánban. Azóta munkássága kiterjedt Brazíliára, Kenyára, Sierra Leonéra, Nigériára és Libanonra is. 2018-ban az Apple céggel együttműködve mintegy százezer indiai és latin-amerikai lány informatikai oktatását sikerült megszerveznie. Malála fiatal életének fő tanulságait Botos Katalin a következőkben foglalta össze: a fanatizmus elutasítása, az oktatás rendkívüli fontossága, a hírnév összekötése szervezőképességgel. Malála ezeket az eredményeket édesapjával közösen valósította meg. Ez a közjóra irányuló családi összefogás szép példája.

Esther Duflo, a szegények mentora 1972-ben Párizsban született. A Massachusetts-i Műszaki Egyetemen (MIT) szerzett diplomát. Doktori disszertációjában egy indonéziai kutatási program alapján kimutatta és igazolta, hogy az oktatás kiterjesztése javítja a későbbi kereseti lehetőségeket. Tényszerűen bizonyította, hogy az oktatás fejlesztése nemcsak államháztartási kiadás, hanem gazdagon gyümölcsöző befektetés. Esther Duflo együtt dolgozott az indiai származású USA-beli közgazdással, Abhijit Vinayak Banerjeevel és Michael Robert Kremerrel, a chicagói egyetem közgazdászával. A kutató triászt 2019-ben jelölték a közgazdasági Nobel-emlékdíjra a globális szegénység elleni küzdelmük eredményeiért. Duflo volt a második nő, aki közgazdasági Nobel-emlékdíjat kapott. Széleskörű empirikus vizsgálatokat végzett az egészségügy és az oktatás finanszírozásáról, a pénzügyi kirekesztés elkerüléséről és a háztartás-gazdaságtan pénzügyi témáiról. Dufлот bemutatva Botos Katalin a legfontosabb tanulságot emeli ki, azt, hogy gyermekekkel törődni elkerülhetetlenül áldozatokkal jár, időigényes, személyes feladat. Esther Duflo fő célja, amit fiatal korában maga elé tűzött: „Jobbá tenni az életet a Földön.” És még hozzáfűzte: „A munkám az életem.” (162. o.)

Miért érdemes és gazdagító elolvasni Botos Katalin új könyvét? Ebben a könyvismertetésben csak néhány benne szereplő jeles nő fő szakmai eredményeit foglaltam össze. Ezek az eredmények kiindulópontok ahhoz, hogy életüket, útjaikat, munkásságukat megismerjük. A könyv sok-sok kérdésre ad választ.

Ki, honnan hová jutott el? Az életutak rendkívül érdekesek, különbözők. Az eltérések a családi, társadalmi, nemzeti gyökerekből, helyzetekből is fakadnak, ezért a könyvben szereplő nők sokban eltérő felfogásokat, hozzáállást képviseltek, miközben maradandó eredményeket hoztak létre. Botos könyvének nagy értéke, hogy a történelmi beágyazottságokat, mozgatórugókat mélyen feltárja. Ezeket a recenzióban – terjedelmi okok miatt – nem fejtettem ki. A kiválasztott nők boldogulásához vezető útjáról és nehézségeikről is beszámol a könyv. Érdekesnek

tartom, hogy kik, milyen erőfeszítéseket tettek kibontakozásuk érdekében. Társadalmi közegek hatásmechanizmusának feltárása is tanulságos. A küzdelmek mellett a többszöri kudarcok okait is feltárja a könyv. A kiváló nőket értékalapú megközelítés jellemzi. Nem másolható, de követendő!

Botos Katalin új könyve a maga nemében úttörő jellegű, hiánypótló munkának tekinthető.